
Makedonija i Europska unija

MILAIM FETAI*

Sažetak

Kao najveći vanjskotrgovinski partner Makedonije, EU danas predstavlja faktor od iznimnog značaja za perspektivu daljeg razvoja nacionalne politike i nacionalne ekonomije Makedonije. Makedonija je danas strateški opredjeljena za potpuno i cjelovito integriranje u EU, a svijest o tom opredjeljenju je sazrela u svim područjima života i rada u Makedoniji. Nacionalno zakonodavstvo Makedonije sve se uspješnije usklađuje s važećim zakonodavstvom na teritoriju država-članica EU. Taj je proces dugoročan, ali ta se zadaća mora ispuniti, jer će se samo na taj način stvoriti preduvjeti za konačno integriranje Makedonije u EU.

Cljučne riječi: Makedonija, Europska unija, Sporazum o pridruživanju i stabilizaciji, Jugoistočna Europa, međunarodna zajednica, ekonomija

Bliže sagledavanje određenih političko-ekonomskih faktora koji otežavaju implementaciju Sporazuma o pridruživanju i stabilizaciji, predstavlja nužan je preduvjet za izgradnju političko-ekonomske osnove za pospješivanje i unapređivanje suradnje između Makedonije¹ i Europske unije, a u kasnije i za potpunu njenu integraciju u tu, dosad najsuvremeniju, ekonomski najmoćniju i politički najuspješniju regionalnu integraciju.

Postupnim ostvarivanjem ciljeva postavljenih u Rimskom ugovoru, EU je sve više i jače zblížila svoje države-članice u mnogim područjima, a time je i drugim državama, prije svega europskim, u čijem krugu pripada odgovara-

*
Milaim Fetai je magistar iz područja međunarodnih odnosa.

¹
Makedonija je kao međunarodni ekonomski i pravni subjekt poznata i priznata u svijetu pod imenom Bivša jugoslavenska republika Makedonija – BJRM (Former Republic of Macedonia – FYRM). Međutim, postoje i države koje su Makedoniju zvanično priznale pod njezinim Ustavom utvrđenim imenom – Republika Makedonija. To su, na primjer, Bugarska, Hrvatska, Ruska Federacija, Slovenija, Turska.

juće mjesto i Makedoniji, otvorila put za njihovo brže uključivanje u zajednicu država gdje i pripadaju – u EU.²

1. Sporazum o pridruživanju

Sporazumu o pridruživanju i stabilizaciji između Makedonije i Europske unije³ prethodilo je više sporazuma koji su u određenom, relativno kratkom razmaku (između 1996. i 1998. godine) zaključeni između Makedonije⁴ i EZ, i to: Sporazum o suradnji između Makedonije i EZ⁵, Sporazum između Makedonije i Europske zajednice u području prometa⁶ i Sporazum o trgovini tekstilnim proizvodima između Europske zajednice i Makedonije.⁷

Sporazum o suradnji, već u prvim godinama njegove realizacije, znatno olakšava pristupa makedonskih proizvoda tržištu EU. U želji da se ovaj proces pospješi i time pridonese bržem ostvarivanju uvjeta koji će olakšati put do konačnog cilja – do potpunije implementacija Sporazuma o pridruživanju, te prijema Makedonije u članstvo EU, pristupili smo kratkoj analizi pojedinih političko-ekonomskih faktora, koji realno otežavaju učinkovitiju implementaciju Sporazuma o pridruživanju. Bliže sagledavanje tih faktora od velikog je interesa je za brže i učinkovitije prestrojavanje i prilagođavanje ekonomskih i političkih tijekova u Makedoniji u smjeru njezinog bržeg i efikasnijeg razvoja.

2. EU – strateški političko-ekonomski partner Makedonije

EU je najveći vanjskotrgovinski partner Makedonije. U prilog tome govori i činjenica da je samo u 1998. godini, od vrijednosti ukupne robne razmjene ko-

2

Više o tome: C. Hill & K. E. Smith, *European Foreign Policy – Key documents*, London and New York, First published 2000 by Routledge 11, New Fetter Lane, London EC4P4EE.

3

Sporazum o pridruživanju i stabilizaciji između Makedonije i Europske unije, potpisan 10. travnja 2001. u Bruxellesu.

4

Makedonija je u ovom, kao i u drugim međudržavnim sporazumima, označena kao Bivša Jugoslavenske Republike Makedonije

5

Sporazum je potpisan 20 lipnja 1996, a ratificirala ga je Skupština Republike Makedonije Zakonom o ratifikaciji 24. srpnja 1997.

6

Sporazum o prometu, *Službeni vjesnik Republike Makedonije – Međunarodni dogovori*, br. 37/1997, 4-5.

7

Sporazum o tekstilnim proizvodima, *Služben vesnik na Republika Makedonija – Međunarodni dogovori*, br. 35/1998.

ju je Makedonija imala sa cijelim svijetom, na EU, odnosno preciznije samo na tri njene države članice, otpada više od 39,5%.⁸ Nakon 1998. postotak bilježi konstantan rast.⁹ To EU čini ključnim faktorom perspektive i daljnjeg razvoja nacionalne politike i nacionalne ekonomije Makedonije. Zbog toga je danas strateško opredjeljenje Makedonije – potpuno i cjelovito integriranje s EU.

Svijest o tome je sve prisutnija u svim područjima života i djelovanja u Makedoniji. Sve više sazrijeva i svijest o potrebi da se čim prije stvori odgovarajuća zakonska predosnova koja se sastoji u harmonizaciji nacionalnog zakonodavstva Makedonije s važećim zakonodavstvom na teritoriju država-članica EU. Taj proces je dugoročan, ali to je zadaća koja neposredno mobilizira kako državnu administraciju i zakonodavstvo, tako i proizvodnju, potrošnju i druge ekonomske segmente. Prvi koraci u tom pravcu su već učinjeni. Sporazum o suradnji,¹⁰ počevši od 1998, kada je i počela njegova primjena, predstavlja načelan dogovor između Makedonije i EZ, koji omogućava ne samo unapređivanje razmjene dobara i usluga, nego i proširivanje suradnje.

3. Značajke koje karakteriziraju gospodarsku razvijenost Makedonije

3.1. Početne poteškoće novoutemeljene države

Makedonija spada u kategoriji malih država u razvoju. Početkom 1991. Makedonija je ulazila u novo povijesno razdoblje. Naime, Sobraanje Makedonije je 17. studenoga 1991.¹¹ usvojilo novi Ustav kojim je Makedonija konstituirana u samostalnu, suverenu i nezavisnu državu,¹² u državu s demokratskim i pluralističkim političkim sistemom.

Prema izvještaju Badinterove komisije,¹³ s međunarodnog stajališta, Makedonija od tog dana smatra državom, tj. punopravnim članom suvremene međunarodne zajednice, odnosno ravnopravnim međunarodnim pravnim, političkim i gospodarskim subjektom na međunarodnoj sceni.

8

Godišnji izvještaj 1998, Narodna banka Republike Makedonije, Skopje, travanj 1999 (GI-1998), 86.

9

Vidjeti: *Godišnji izvještaj*, Narodna banka Republike Makedonije, Skopje, 2001, 95.

10

Služben vesnik na Republika Makedonija – Međunarodni dogovori, br. 37/1997.

11

Ustav Republike Makedonije (Ustav na Republika Makedonija) je objavljen u *Služben vesnik na Republika Makedonija*, 52/1991; stupio je na snagu danom proglašenja, tj. istoga dana, 17. studenog 1991.

12

Vidjeti: T. Džunov, *Sukcesijata na državite*.

13

Badinterova komisija, International Conference on the Former Yugoslavia, Arbitration Commission, 11.

Odmah nakon konstituiranja u samostalnu, suverenu i nezavisnu državu Makedonija se suočila s brojnim poteškoćama.¹⁴ Ona se i danas suočava s brojnim takvim, prije svega, ekonomskim poteškoćama.¹⁵ Neke od njih su preuzete iz prethodnih dva ili tri desetljeća, posebno iz desetogodišnje krize koja je bila zahvatila SFR Jugoslaviju osamdesetih godina. Druge su se pojavile s procesom tranzicije u sadašnjoj fazi razvoja, a neke su, pak, uvjetovane procesima u vanjskom okruženju.

3.2. Mala država bez izlaska na more

Makedonija je, kao država, objektivno mala zemlja i po državnom teritoriji, i po broju stanovnika. Ovi faktori znatno utječu na razvoj određenih privrednih grana, kao i na obujam ponude i potražnje proizvoda namijenjenih tržištu. Isto tako, ti faktori utječu i na izgradnju ekonomske moći pojedinih privrednih subjekata, kao i na širinu djelovanja privrednih subjekata, čime se problem nedostatka, odnosno pretjeranog prisustva nelojalne konkurencije još više otežava ionako nepovoljno gospodarsko stanje. Na malom teritoriju ograničeni su i prirodni resursi, što, razumljivo, utječe i na mogućnost opskrbe stanovništva s određenim proizvodima, te je najčešće nužan uvoz robe u velikim razmjerima.¹⁶

Veličina države nema utjecaj kada je u pitanju politički i ekonomski sistem, njihova izgradnja, njihovo provođenje u život. Međutim, sa stajališta privrede, njenog uspjeha i njenog razvoja veličina države je od velikog značenja. Ograničen obim potražnje domaćeg tržišta je problem s kojim se gospodarstvo Makedonije dugo suočava. U području prometa rješenje je u izgradnji sistema otvorene privrede; od prometa s inozemstvom lakše je pokrivati potrebe proizvodne i lične potrošnje. Međutim, iako se nalazi rješenje u pogledu uvoza roba i u pogledu uvozne konkurencije, znalackim vođenjem tekuće makroekonomske politike, ostaju i dalje poteškoće u pogledu obujma domaće, nacionalne proizvodnje. Na malom tržištu teško je postići optimalnost kapaciteta. U takvim situacijama može se preporučiti selektivna politika širokog asortimana s manjim serijama određenih proizvoda. Ali, ni to nije poželjno sa stajališta ekonomske racionalnosti, zbog sukobljavanja sa principom ekonomičnosti, tj. zbog veličine troškova po jedinici proizvoda. Stoga se

14

Vidjeti: T. Slaveski, *Makedonska ekonomija vo tranzicija*, Skopje 1995, 3-10; B. Zelenkov, *Ekonomskata kriza i reformite vo Republika Makedonija*, Skopje 1997, 23-74.

15

Na neke od njih ukazuje i Alen Leroa, nekadašnji specijalni izaslanik Europske unije u Republici Makedoniji; vidjeti: Alen Leroa, "Stabilizacijata na Makedonija i integracijata vo Evropa", *Evrodijalog – spisanije za Evropski prašanja*, 3/2003, 7-14.

16

Službeni podaci govore da je posljednjih godina, naročito u 2000, došlo do znatnog porasta uvoza u odnosu na izvoz. Platni deficit Makedonije u 2000. je iznosio 766 milijuna dolara, što u odnosu na prethodnu godinu bilježi povećanje od 181 milijuna, odnosno za 30,9%. Vidjeti: *Godišnji izveštaj*, Narodna banka Republike Makedonije, Skopje, 2001, 93.

rješenje mora potražiti u izvozu na široko svjetsko tržište. Činjenica da je Makedonija država bez izlaska na more predstavlja dopunski limitirajući faktor neekonomskog (geografskog) karaktera. Ovaj faktor postaje višestruko složeniji, ukoliko se njemu pridruže i neblagonakloni međudržavni politički odnosi. Meutim, sloboda tranzita koja se u svijetu primjenjuje kao jedno od vodećih načela u međunarodnom prometu, može ublažiti djelovanje faktora neblagonaklonih međudržavnih odnosa. No, oslanjanje na to načelo, kao alternativno ekonomsko moguće rješenje, ovisi o prometnoj infrastrukturi, izgrađenosti prometne mreže, željezničke i drugih prometnih veza, a ovisi i o efektivnim transportnim troškovima.

U ovom pogledu, Makedonija je prema svijetu otvorena u sva četiri pravca.¹⁷ Dugoročna orijentacija na sva četiri geografska pravca i na sva okolna morska i riječna pristaništa, uključujući tu i dunavska pristaništa, ne samo što je potrebna, već predstavlja nužnost, trajan interes i opredjeljenje Makedonije.¹⁸

3.3. Srednje razvijena država s najnižom razinom razvijenosti

Makedonija je danas još uvijek nerazvijena država, točnije, Makedonija spada u grupi srednje razvijenih država s najnižom razinom razvijenosti.¹⁹ Procijenjeno je da u 1996. godini bruto nacionalni dohodak per capita iznosio je 1.860 US\$ – računato po tekućem kursu, odnosno 1581 US\$ – računato po kursu izvedenog na osnovu kretanja cijena u nacionalnoj privredi. Bruto nacionalni dohodak per capita, kao i ukupno gospodarstvo Makedonije, bilježi iako blag, za suvremene prilike značajan porast: u 2000 godini on je iznosio 1.885 američkih dolara.

Najviša razina razvijenosti Makedonije bilo je dostegnuta potkraj sedamdesetih godina. No, zatim je gospodarstvo Makedonije stagniralo skoro čitavo jednu desetljeće. Od 1990. do 1995. godišnje stope rasta su bile negativne. Tek je 1996, iako skroman, ostvaren pozitivan rezultat. Međutim, ovdje nisu u pitanju samo godišnje stope rasta, već je za dugoročnu strategiju naročito značajan stupanj opće razvijenosti.

17

U ovom smislu treba računati i sa zračnim prometom; unapređivanje zračnog prometa, očekuje se, bit će predmet međunarodnog reguliranja odgovarajućim posebnim sporazumom između Makedonije i EU, suglasno Sporazumu u područja prometa od 1997. godine.

18

Nacionalna strategija, 27.

19

Prema klasifikaciji Svjetske banke, mjesto Makedonije je u grupi država sa "lower-middle-income-economies".

3.4. Država s nedovoljno kumulativnom privredom

Iako zadnjih godina bilježi pomak u progresivnom smislu, gospodarstvo Makedonije još uvijek nije dovoljno kumulativno. To predstavlja dalji značajan limitirajući faktor koji neposredno i objektivno proizlazi iz niskog stupnja opće razvijenosti.

Pri niskom nacionalnom dohotku po stanovniku, veliki postotak akumulacije mora se koristiti za osobnu potrošnju stanovništva, čiji je životni standard još uvijek na relativno niskom nivou te se veći dio nacionalnog dohotka koristi za te namjene. Tome se mora dodati i budžetska potrošnja, koja u svim manjim državama, s relativno razvijenim javnim funkcijama, ozbiljno opterećuje nacionalni dohodak. Preostaje relativno mali postotak od nacionalnog dohotka koji se odvaja u vidu akumulacije za produktivnije investicije. S malom akumulacijom, međutim, ne može se postići zadovoljavajući razvoj privrede.²⁰

Ovakva situacija upućuje na potrebu za relativno većim prilivom inozemnog kapitala, koji bi, možda, mogao da pokrije "jaz", odnosno nedostajuća kumulativna sredstva. Međutim, i tu postoje limiti. Za priliv dodatne akumulacije u vidu kredita mora se imati u vidu i otplata postojećeg inozemnog duga, koji je naslijeđen od vremena kada je Makedonija bila republika u sastavu bivše SFR Jugoslavije.

3.5. Država s općom tehnološkom zaostalošću

Opća tehnološka zaostalost i neusvojene nove tehnologije predstavljaju daljnji ograničavajući faktor privrednom razvoju i rastu Makedonije. Posljednjih desetak godina nisu izvršene čak ni redovne zamjene oprema. Razumljivo, nije moglo doći ni do tehnološke modernizacije. U ovom kontekstu, mora se spomenuti nedovoljno vladanje i kašnjenje s uvođenjem nove tehnologije zbog ukupne tehnološke stagnacije u osamdesetim i u prvoj polovini devedesetih godina.

Osim toga, pretkraj 20. stoljeća i pri prijelazu u 21. stoljeće u svijetu je nastupila nova situacija. Ta situacija je kvalitativno drukčija od dosadašnje. Dominantnu pojavu u društvenom i u privrednom životu čini izvanredno brz tehnološki razvoj. Od posebnog značenja postaju nove, tzv. bazične tehnologije, kao što su: tehnologije u području informatike (mikroelektronika, kibernetika, nove telekomunikacije), fleksibilnije proizvodne tehnologije, tehnologije za proizvodnju novih materijala, biotehnologije zasnovane na genetskom inženjeringu, nove energetske tehnologije, novi tehnološki prodori u području aeronautike, novi tehnološki sistemi u području umjetne inteligencije, nove tehnologije u području proizvodnje zdrave hrane, novi oblici kontrole

²⁰

Nacionalna strategija, 28.

kvaliteta – integralna kontrola kvaliteta i dr.²¹ Praćenje te tehnologije za Makedoniju predstavlja dodatnu poteškoću, pa prema tome i dodatni limitirajući faktor.²²

Gospodarstvo i građani Makedonije za sada su nedovoljno osposobljeni za svladavanje i praktično korištenje svih ovih vrsta tehnologije. Iznimku ipak čini jedan mali segment svega toga, a to je kompjuterska tehnika koja je i u Makedoniji, u posljednjem desetljeću 20. stoljeća, uzela zamah, a i danas raste i ubrzano se širi. Međutim, sve to ne utječe bitno na opći gospodarski razvoj, s obzirom na to da je kompjuterizacija samo sredstvo i potencijal za primjenu i pristup novim tehnologijama.

3.6. Visoka ovisnost o uvozu

Visoka ovisnost gospodarstva Makedonije o uvozu opreme, nafte i naftnih derivata i industrijskog plina predstavljaju dalji limitirajući faktor njenom razvoju. Strojogradnja u Makedoniji, na primjer, je i sada slabo razvijena i neće se moći dovoljno razvijati ni u budućnosti. Preporuka za širok asortiman s malim serijama u području strojogradnje, automobilske industrije i sl. ne može se primjeniti jer bi to bilo u suprotnosti sa ekonomičnošću poslovanja. Jedina je mogućnost poslovna proizvodna kooperacija za proizvodnju dijelova najrazličitijih mehanizama. Međutim, ni ona se, iako značajna, ne može razvijati bez poteškoća, i to ne samo tehnološke, već i pravno-poslovne prirode.

Ponuda opreme na domaće tržište, iako je Makedonija mala država, trebala bi biti ponuda širokog asortimana. Privredi Makedonije potrebna je gotovo sva industrijska proizvodnja opreme i proizvodnja prometnih sredstava. Zbog toga se ovaj faktor uračunava u limitirajući faktor privrednom razvoju. Naravno, postoje i iznimke (npr. proizvodnja bijele tehnike za domaćinstvo, proizvodnja procesne opreme po jedinstvenoj i konkretnoj narudžbi, kao što je slučaj u građevinarstvu).

Navedene dvije proizvodne grupacije, međutim, i bez službene klasifikacije, mogu se ubrojiti u područje metaloprerađivačke industrije, koja ne samo što ne predstavlja limitirajući faktor, već obrnuto, mogu biti čak značajan faktor ubrzanijeg razvoja privrede Makedonije.

Što se pak tiče područja energetike ni ne postoji posebna potreba da se dokazuje njezin limitirajući karakter. Poznato je da je Makedonija siromašna energijom i da je sebi čak nedovoljna sa svojim klasično hidro- i termo- prirodnim izvorima energije. Zbog toga je Makedonija upućena na inozemno tržište. Nedovoljni ili, čak, siromašni energetske izvori i njihova eksploataci-

21

Ibid., 28-29.

22

Vidjeti: Verica Hadži-Vasileva Markovska, "Konkurentnost na makedonskite pretprijetaja i izvozot vo EU", *Evrodijalog – spisanije za Evropski prašanja*, 2/2003, 69-72.

ja, a posebno područje proizvodnje i prijenosa energije (misli se prije svega na električnu energiju), kao i područje prerade i distribucije naftne energije i energije dobivene putem prirodnog gasa, bez sumnje predstavljaju značajan ograničavajući faktor rasta privrede Makedonije.

3.7. Drugi limitirajući faktori

3.7.1. Prijevozni troškovi za ove dvije vrste energenata su veoma veliki, bilo da se radi o željezničkom, o cestovnom prometu ili o cjevovodnom sustavu. Na smanjenje troškova njihovog prijevoza ne utječe bitno ni činjenica radi li se o bliskom ili o dalekom pristaništu ukrcavanja, odnosno preuzimanja. U sadašnjem godišnjem platnom bilansu Makedonije samo uvoz nafte i naftnih derivata predstavlja krupnu i nefleksibilnu godišnju deviznu obvezu. Što se tiče plina, on se zasada uglavnom javlja kao supstitut domaćoj energetskej potrošnji, ali ne utječe na stanje u platnom bilansu.

3.7.2. Visoka nezaposlenost je, također, značajan limitirajući faktor razvoja gospodarstva Makedonije. To je, u jednu ruku, i posljedica prenaseljenosti teritorija Makedonije. Ovaj problem, neće moći biti riješen u prva dva desetljeća 21. stoljeća.

4. Uklanjanje političko-ekonomskih prepreka preduvjet za uspješniju implementaciju Sporazuma o pridruživanju

Prijelaz na nov ekonomski sistem je započet 1990. godine. Hod ka novom ekonomskom sistemu teče; traje već više od jednog desetljeća. Međutim, taj hod nije strogo programiran proces, nego, prije svega preobražaj s brojnim problemima i teškoćama, zastojsima, pa i iznenađenjima i dilemama. Ovaj prijelaz praćen je pojavom "samorodenog" privatnog sektora u maloj privredi i intenzivnijim izražavanjem sive ekonomije.

4.1. Proces privatizacije društvene imovine i pojava "privatnog sektora"

S počecima opredijeljena Makedonije za privatizaciju društvene imovine javlja se privatni sektor u maloj privredi s novim, katkada potpuno novim, dosad u svijetu nepoznatim obilježjima. Smatralo se da će se privatni sektor pojaviti i početi živjeti nakon provođenja procesa transformacije društvenog vlasništva u privatno. Međutim, za rađanje privatnog sektora i male privrede nije se moralo čekati s privatizacijom, već je bilo dovoljno da se iz gospodarskog sustava uklone zakonske i ideološke prepreke.

Paradoks je postao još veći kada je "samorođeni" privatni sektor izrastao i ojačao do te mjere da je počeo privređivati ne poštujući ni osnovne državne regule, odnosno privređivati slobodnije nego odgovarajući privatni sektor u razvijenim državama Zapada s tradicionalnom tržišnom ekonomijom.

Pojava i rast privatnog sektora, odnosno sektora male privrede, međutim, samo po sebi, nije stvorila temelj za razrješavanje pitanja privatizacije društvene imovine. Taj proces je, na žalost, još uvijek u tijeku i praćen je brojnim problemima koji naročito dolaze do izražaja u području ranijeg sektora krupne privrede, kao što su bili kombinati, velike tvornice, robne kuće i dr.

"Samorađanje" privatnog sektora praćeno je pojavom sive ekonomije. Za određene političke i stručne krugove, pojava sive ekonomije bila je sasvim neočekivana. Osobitu zabrinutost su izazvali nastali ekonomski i financijski problemi uvjetovani širinom i negativnim utjecajem sive ekonomije na ukupne odnose u gospodarstvu Makedonije, jer nije očekivana takva anomalija. Učešće sive ekonomije u ukupnoj gospodarskoj aktivnosti Makedonije je dostiglo visinu čak više od 30%.

4.2. Mjere za pospješivanje industrijskog sektora

Industrijski sektor u razdoblju tranzicije Makedonije ušao je s tendencijom stagnacije u području proizvodnje, s nepovoljnom proizvodnjom strukturom, s visokom tehnološkom deprecijacijom, nezadovoljavajućim izvoznim rezultatima, visokom uvoznom zavisnošću, podužim zastojem u investiranju, gubicima koji su iskazali stalni trend rasta, sa sve većom stopom nezaposlenosti. U strukturi industrije, u početnim godinama nakon osamostaljivanja, zastupljenost proizvodnje sirovina i repromaterijala je bilo relativno visoka. Izgrađeni kapaciteti crne i obojene metalurgije, bazne kemije, kapaciteti za proizvodnju tekstilnih prediva i tkanina kao i kapaciteti u drugim sirovinским granama, oslonili su se na značajne komponente koje su se mogle osigurati samo uvozom.

Industrijska proizvodnja, pri nepovoljnim financijskim uvjetima i ograničenjima, kao i pri nepovoljnim okolnostima koji su vladali u okruženju početkom devedesetih godina prošloga stoljeća, bilježila je drastičan pad.²³ Od 1991. do 1995. prosječno smanjenje industrijske proizvodnje u Makedoniji iznosilo je 13%.²⁴ Počevši od 1996, nakon višegodišnjeg zaostajanja i negativnog kretanja, industrijska proizvodnja u Makedoniji se počela stabilizirati; prvi put nakon više godina bilježila je realan porast od 3,1% u 1996. godini u odnosu na prethodnu 1995.

23

Industrijska proizvodnja u Makedoniji u 1995. godini, u odnosu na 1989. godinu je zabilježila pad od blizu 50%. Vidi: Nacionalna strategija, str. 242.

24

Vidjeti tablicu 17, *Nacionalna strategija*, str. 242.

Zbog ovih i drugih negativnih pojava i problema u privredi Makedonije, s počecima njenog ulaska u novije povijesno razdoblje, radala su se nova pitanja. Pokazalo se potrebnim posegnuti sa širim i dubljim zahvatima u području gospodarskog sustava; započelo je njegovo reformiranje.

Uobličavanje novog gospodarskog sustava Makedonije, zaista, teče kao proces. S gledišta potreba, međutim, taj proces ne odvija se dovoljno brzo i efikasno. Istina, postignuti su i značajni, u pojedinim granama gospodarstva čak i zadovoljavajući rezultati. Međutim, i dalje je prisutno nezadovoljstvo zbog sporosti procesa. To nezadovoljstvo pojačava nezavidan materijalni položaj stanovništva, a pojačavaju se i negativne društvene pojave, kao što su korupcija, privredni kriminal, nestabilnost nacionalne valute.

4.3. Oživljavanje vanjskotrgovinske razmjene

Opća karakteristika ukupne vanjskotrgovinske razmjene Makedonije od 1985. do 1990. je kontinuirani porast obujma razmjene osim 1986. godine kada se smanjuje za 11,6%. Godine 1990. zabilježen je ukupni porast obima razmjene i on je u toj 1990. godini u odnosu na 1985. godinu zabilježio je porast od ukupno 20,96%, a u odnosu na najnižu, 1986. godinu, taj porast je iznosio 36,8%. Takav trend u vanjskotrgovinskoj razmjeni više je rezultat promjena u uvozu nego promjena u izvozu aktivnost. Izvoz je naizmjenično varirao i godine 1988. on je dostigao najvišu razinu, s tim što je već 1989. smanjen na 1,1%, odnosno 12,8% u 1990. godini. Uvoz, s druge strane, bilježi dinamičan rast; najvišu razinu dosegao je 1990. kada je iznosio 30,7% u odnosu na 1985, a za 49,3% u odnosu na najnižu ostvareni uvoz u 1986.²⁵

Ekonomski odnosi Makedonije s inozemstvom nakon 1990. ostvarivani su u iznimno nepovoljnim političkim i ekonomskim kretanjima. Recesivni trendovi praćeni procesom tranzicije gospodarstva Makedonije još više su pogoršali ukupno stanje. Uvođenjem sankcija prema SRJ, jednostrana blokada od strane Grčke i dr. pridonijeli su smanjenju vanjskotrgovinske razmjene u 1991. u odnosu na prethodnu za 4,5%. Isti trendovi zabilježeni su i u 1992. – smanjenje iznosi 9% i 1993. – to smanjenje iznosi 14,7%.²⁶

Stanje ekonomskih odnosa Makedonije s inozemstvom nakon 1990. godi- ne do kraja 20. stoljeća, bilježi ohrabrujuće poboljšanje: vanjskotrgovinska robna razmjena Makedonije u 2000. godini bilježi u odnosu na prethodnu godinu primamljivu stopu rasta od 14,7%. Ukupna vrijednost izvoza u 2000. iznosi 1,319 milijuna US dolara, što u odnosu na prethodnu godinu znači povećanje od 10,7%.

²⁵

Ekonomskite odnosi na Makedonija, str. 46.

²⁶

Ibid., 49.

5. Intenziviranje gospodarske suradnje s državama okruženja

5.1. Povijesno novije razdoblje razvoja Makedonije povezano je za njezino osamostaljivanje kao samostalne, suverene i nezavisne države. Početak tog razdoblja bilježi iznimnu složenost ukupnih unutrašnjih odnosa i odnosa novostvorene države s državama u regiji. Obje te kategorije odnosa odlikovane su znatnom nestabilnošću. U tom pogledu Makedonija nije se mnogo razlikovala od drugih i ne samo novostvorenih država, već i ranije postojećih država koje su prolazile kroz tranziciju.

5.2. Razvoj ekonomskih odnosa Makedonije sa susjednim državama ostvarivan je u uvjetima postojanja većeg broja problema i poteškoća koji se prije svega mogu pripisati neekonomskoj prirodi. Ove okolnosti su ograničavale mogućnosti i minimalizirale napore za unapređivanje i šire razvijanje dobrosusjedskih odnosa i suradnje.

5.3. Viši oblici suradnje Makedonije sa susjednim državama, kao i sama razmjena, ostvarivala se u skromnim okvirima. Početni rezultati su postignuti u području dugoročne proizvodne kooperacije (s Bugarskom i Grčkom) samo u nekim industrijskim granama (kemija, elektroindustrija, tekstilna industrija i sl.). Spomenimo i pograničnu suradnje Makedonije sa susjednim državama, koja je bila vrlo slaba, iako predstavlja vrlo pogodan oblik kontakata.

5.4. Suradnja Makedonije sa susjednim državama na planu razmjene je nastavljena i nakon njezinog osamostaljivanja. Prije osamostaljivanja veći dio izvoza Makedonije ostvarivao se na tržištima istočno-europskih država, odnosno na klirinškom području. Na to je utjecala politika, kao i politički odnosi, geografski faktor (blizina), način plaćanja (razmjena robe), tradicija, posebna uvozna zavisnost iz tog područja sa strateškom robom, sirovinama i repromaterijalom (nafta, plin, koks, pamuk i sl.), kao i činjenica da ta tržišta uglavnom nisu bila probirljiva. U 1970. izvoz Makedonije na tzv. klirinško područje iznosio je blizu jedne polovine od ukupnog njenog izvoza.²⁷ Štoviše, početkom osamdesetih počinje se smanjivati učešće Makedonije u klirinškom području, tako da je 1990. sveden na nešto više od dvije petine od ukupnog izvoza. Međutim, nakon osamostaljivanja, izvoz robe iz Makedonije na ova područja je znatno smanjen.²⁸ Od samostaljivanja pa do danas Makedonija ulaže velike napore za proširivanjem inozemnih tržišta radi plasmana svojih proizvoda. Učestali su kontakti, između ostalog i, sa susjednim i državama u regiji. Dosad su uspostavljene relativno povoljne trgovinske veze zasnovane na odgovarajućim međunarodnim ugovorima sa Zajednicom država Srbijom i Crnom Gorom, Bugarskom i Turskom.

5.5. U svojim nastojanjima da pronade što veći broj država-partnera za trgovinske i druge ekonomske odnose, Makedonija daje veliku važnost mjesto

27

B. Blaževski, *op. cit.*, 174

28

Ibid.

uspostavljanju, odnosno proširivanju ekonomskih odnosa i ukupnoj suradnji s državama Jugoistočne Europe. Nekoliko razloga govori u prilog ovom opredjeljenju. Prije svega, geografska blizina. S obzirom na ranije uspostavljene i upražnjavane odnose suradnje u okviru SFR Jugoslavije, u pitanju je dalje i tradicija i međusobno dobro poznavanje. Postojeće prometne veze i postojeća prometna infrastruktura također predstavlja bitan faktor.

Međusobna upućenost gospodarstava Makedonije i država Jugoistočne Europe predstavlja značajan stimulatívni faktor za uspostavljanje i dalje uspješno razvijanje tih odnosa. Sigurno je da dosadašnje iskustvo Makedonije stečeno u procesu suradnje sa državama regije, ukoliko se radi o pitanjima općeg razvoja kako društvenih, tako i gospodarskih odnosa u cjelini, nedvosmisleno ukazuje na to da ona s tim državama ima mnogo toga zajedničkog. Na nadležnim organima Makedonije i spomenutih država je istražiti, pronaći i ocijeniti to što je u njihovim gospodarstvima zajedničko i što je njihov zajednički interes kako bi mogle ponovo surađivati te ponovo uspostavljati, njegovati, razvijati i unaprijediti određene odnose na obostranu dobrobit i korist. Upravo na tom elementu, prilikom uspostavljanja čak i prvih kontakata sa državama iz spomenutog regije (Jugoistočne Europe), EU jako inzistira. Jer, "suradnja donosi mir".²⁹

Interes za međusobnu gospodarsku i sveukupnu suradnju između država regije kojem pripada i Makedonija, kao i država Jugoistočne Europe, posebno je istaknut i u uvodnom dijelu Sporazuma o suradnji. Smatra se da će se time svim državama u tranziciji u ovom dijelu svijeta, nakon spektakularnog odlaska socijalizma i socijalističkih društvenih odnosa u povijesti, omogućiti, olakšati i ubrzati izlaz iz sadašnjeg uglavnom nepovoljnoga gospodarskog i sveukupnog društvenog stanja u kome se one nalaze. To će tim državama, također, omogućiti bolju, veću i razvijeniju suradnju s državama-članicama EU a u dogledno vrijeme, suglasno ciljevima i same EU, i definitivno njihovo uključenje u stalno članstvo ove ekonomske integracije.

5.6. Nepovoljne tendencije u području izvoza robe i usluga, koje su došle do izražaja u razdoblju neposredno prije osamostaljivanja, prenesene su i u prvu fazu života Makedonije kao samostalne, suverene i nezavisne države. Od 1991. do 1999. izvoz robe je ostvarivan s neuravnoteženom dinamikom i u osnovi sa tendencijom stagnacije. Na to je, prije svega, utjecalo to što je raspadom SFR Jugoslavije, u svijetu izmijenjen tretman njenih dotadašnjih republika – one su postale samostalne, suverene i nezavisne države; to što se nekada zvao unutrašnji promet, unutrašnja trgovina, odjednom je postao vanjskotrgovinski promet, odnosno vanjska trgovina.

Izvozna struktura robe i usluga nakon osamostaljivanja Makedonije nije se bitno promijenila. Jedan od razloga za to je nesumnjivo kašnjenje procesa investiranja, a samim time i procesa revitalizacije i prestrukturiranja proizvodnih kapaciteta.

29

"Suradnja donosi mir" jedna je od krilatica koja predstavlja jednu od osnovnih ideja na kojima počiva Pakt za stabilnost za Jugoistočnu Europu.

Ocjenjuje se da izvozna strukturu prema namjeni proizvoda karakterizira dominantna zastupljenost repromaterijala, zatim roba široke potrošnje, dok je udio sredstava za investicije sasvim zanemariv. To znači da se izvoz robe i usluga privrede Makedonije danas odlikuje takvom izvoznom strukturom proizvoda koja može ostvariti nisku, odnosno neznatnu profitabilnost.

Drugim riječima, izvozna struktura, a naročito industrijski proizvodi koji se izvoze ukazuju na to da je veoma sužena mogućnosti za ekspanziju izvoza na trajnoj osnovi. Usporena izvozna aktivnost ne dozvoljava širok prostor za plasman gotovih proizvoda. Shodno tome, nema prostora ni za intenzivnije povećanje proizvodnje.

5.7. Zbog lošeg stanja na planu vanjskotrgovinske razmjene, dolazi do daljeg povećanja platnog deficita Makedonije. U trogodišnjem razdoblju od 1996. do 1999. dostiže visinu od 550 do 600 milijuna dolara, a u 2000. godini on je iznosio 776 milijuna dolara.

Iako velik za privredu Makedonije, poznati ekonomski stručnjaci smatraju da platni deficit ne smije utjecati ograničavajuće na buduću izvozna aktivnost gospodarstva Makedonije, jer će se time smanjiti njena izvozna aktivnost. Smatra se da deficit u robnoj razmjeni s inozemstvom ne treba smanjivati ograničavanjem izvoza, budući da bi se to nepovoljno odrazilo na, prije svega, privredni, pa i ukupni razvoj države. Stoga se predlaže održavanje deficita u tolerantnim okvirima i u funkciji povećanja proizvodnje i ekonomske aktivnosti.

Izvoz usluga kao i izvoz robe u proteklom periodu, od osamostaljivanja Makedonije, ostvaruje se sa nejednakom dinamikom i na niskom nivou. Udio vrijednosti izvezenih usluga u odnosu na bruto domaći proizvod bilježi tendenciju smanjivanja. U 1998. godine taj je udio iznosio oko 4%.

5.8. Izvoz usluga u području građevinarstva i turizma ostvaruje se na naročito niskom nivou. Na takvom nivou su i usluge koje su karakteristične za tržišne privrede, kao što su konsignacijske, zastupničke, osiguravajuće i druge slične usluge.

Smanjenje dinamike izvoza koja je osjetno doživljena nakon osamostaljivanja Makedonije nije utjecalo na poboljšanje pokrivenosti vrijednosti uvoza sa izvozom, kao ni na poboljšanje platnog bilančnih odnosa Makedonije sa svijetom. Nije utjecala čak ni na stupanj zadovoljavanja potreba ukupnog gospodarstva, pa ni stanovništva u znatnijem opsegu. Štoviše, u zadnjim godinama pretkraj 20. stoljeća, gospodarstvo Makedonije karakterizira visok platnobilansni deficit.

Srednjoročni i dugoročni inozemni krediti i zajmovi još više povećavaju koeficijenta zaduženost Makedonije. Razumije se, to itekako može ograničiti razvoj privrede, ukoliko se u dogledno, relativno kraće vrijeme ne ubrza i ne pojača izvoz i ukoliko se u ne ostvare iole elementarni uvjeti za uredno i redovno podmirivanje inozemnog duga.

6. Intenziviranje gospodarske suradnje s trećim državama

Sa stajališta ekonomskih odnosa, Makedonija je jako povezana i nedvosmisleno upućena na Europsku uniju. Jedna trećina od ukupne vanjskotrgovinske razmjene robe Makedonije obavlja se na tržištu EU. U pogledu usluga, Makedonija je prema EU upućena još snažnije; udio u opsegu usluga iznosi 41%. Uostalom, povezanost Makedonije s Europskom unijom ogleda se i s financijskog stajališta: u strukturi inozemnog duga Makedonije EU sudjeluje s 55,10%. Međutim, s nacionalnim dohotkom od 800 US \$ po glavi stanovnika, iluzorno je pomisliti, a kamoli računati sa članstvom u EU. Zbog toga u bliskoj budućnosti Makedonija treba osigurati relativno visoku stopu godišnjeg rasta od najmanje 7% do 10%, kako bi mogla, bar malo smanjiti ogroman jaz koji je dijeli od Europe.

Ekonomska suradnje sa svijetom je za Makedoniju od velikog, rekli bismo egzistencijalnog značaja. U tom sklopu, suradnja Makedonije s EU dobiva na težini. Makedonija se samim stupanjem na scenu kao samostalna, suverena i nezavisna država i članica UN i međunarodne zajednice, djelomično poučena i iskustvom dok je bila u sastavu bivše SFR Jugoslavije, a i nakon pažljivog sagledavanja ekonomskog, političkog i sveukupnog stanja u zemlji,³⁰ bez dileme opredijelila za što čvršćim ekonomskim povezivanjem sa svijetom dajući EU prioritetniji značaj. Jer, dok je Makedonija bila federalna jedinica SFR Jugoslavije, samo izvoz robe i usluga je ostvarivan u malom broju zemalja. Izvozni "prostor" za proizvode i usluge Makedonije bio je relativno usko orijentiran; značajno mjesto zauzimale su države SEV-a. Intenzivnije uključivanje na tržišta tržišno orijentirane privrede Europe i svijeta bilo je veoma ograničeno.

Orijentacija Makedonije na izvozno baziran razvoj determinirana je dvostrukom vrstom faktora, faktorima interne i eksterne prirode. Zbog smanjenja kupovne moći stanovništva u državama u neposrednom okruženju,³¹ Makedonija je u prvih pet godina svoga postojanja nakon osamostaljivanja smanjivala izvoz u državama iz neposrednog okruženja (osim Grčke), a povećavala ga je u odnosu na šire okruženje, i to prije svega u državama EU i u Grčkoj i Turskoj. Nakon stabilizacije političkih prilika u državama neposrednog okruženja, kao i kada se u njihovim gospodarstvima postigne zdrav ekonomski rast, obnovit će se i razmjena roba i usluga. Danas su države iz neposrednog okruženja ponovo postale značajni ekonomski partneri Makedonije.

30

Među prvim, prioritetnim zadacima novostvorene države bilo je sagledavanje i utvrđivanje mogućnosti i perspektive gospodarskog razvoja države. Nacionalna strategija za ekonomski razvoj je projekt koji je rezultat dogovora između Vlade Makedonije i UNDP. Projekt je potpomognut i financijskim sredstvima Vlade Austrije.

31

U pitanju je stanovništvo susjednih država zahvaćenih jugoslavenskom krizom u posljednjem desetljeću 20. stoljeća.

Umjesto zaključka

Republika Makedonija 17. studenoga 1991. postaje samostalna, suverena i nezavisna država. Određena konstelacija međunarodnih snaga i odnosa omogućila je da se ona, istina bolno i uz velike poremećaje i gubitke, pojavi na međunarodnoj političkoj i ekonomskoj sceni kao samostalni, međunarodno priznati politički i ekonomski subjekt.

Upravo u tom razdoblju, u Zapadnoj Europi se odvijao proces čvršćeg povezivanja na ekonomskom i širem planu – europske zajednice doživljavaju transformaciju u pravcu jačanja unutrašnjih veza, transformaciju koja je omogućila da se, potvrđujući ostvarivanje ranije zacrtanih ciljeva, jače i čvršće korača u pravcu povezivanja cjelokupnog europskog prostora; stvorena je Europska unija.

Počevši od 1. siječnja 1993, unutrašnje tržište udruženih zapadnoeuropskih država u EU, uglavnom uspješno funkcionira, a stvoreni su i nužni preduvjeti za ostvarivanje daljnjih ekonomskih i političkih ciljeva EU: uspostavljanje ekonomske, monetarne i političke unije. Na taj način je i ostalim državama, prije svega europskim, gdje i Makedoniji pripada odgovarajuće mjesto, otvoren put za njihov brži razvoj i napredak, najprije razvijanjem intenzivne opće i ekonomske suradnje, a potom i njihovim bržem uključivanju u zajednicu država gdje i pripadaju – u EU.

S obzirom na to je Makedonija prije konstituiranja u samostalnu, suverenu i nezavisnu državu – kao samostalna republika, tj. "država" u okviru bivše SFR Jugoslavije – već imala i održala itekako značajne, prvenstveno ekonomske odnose s mnogim državama svijeta, pa i s državama u susjedstvu, državama u regiji, te i s EU, odnosno njezinim državama-članicama, njezini odnosi, prije svega, ekonomski odnosi s tim državama, a posebno odnosi s EU, odnosno državama članicama EU, razvijani su u određenom kontinuitetu. Sporazum o suradnji i drugi sporazumi koje je Makedonija zaključila s EU, kao i Sporazum o pridruživanju, već s počecima realizacije pokazali su znatno olakšanje pristupa makedonskoj privredi i makedonskim proizvodima tržištu EU.

Prestrukturiranje privrede u skladu s kriterijima inozemnih tržišta, čini jednu od osnovnih pretpostavki za dinamiziranje izvoza. Zalaganje za veću profitabilnost određenih djelatnosti i veću osposobljenost za razmjenu proizvoda sa svijetom na konkurentnoj osnovi olakšat će napore za alokaciju kapitala od jedne ka drugoj grani privrede Makedonije.

Od osamostaljivanja do danas Makedonija, sporo, ali sigurno, proširuje inozemna tržišta radi plasmana svojih proizvoda. Uspostavljene su trgovinske veze zasnovane na odgovarajućim međunarodnim ugovorima s državnom zajednicom Srbijom i Crnom Gorom, Bugarskom i Turskom. Značajno mjesto Makedonija pridaje uspostavljanju ekonomskih odnosa s državama Jugoistočne Europe. Geografska blizina, tradicionalno dobri ekonomski odnosi koji su i ranije održavani, kao i međusobno dobro poznavanje, postojeće

dobre prometne veze i prometna infrastruktura, a i međusobna upućenost gospodarstava Makedonije i država Jugoistočne Europe stimulatívni su faktori za uspostavljanje i dalje uspješno razvijanje tih odnosa.

Dosadašnje iskustvo potvrđuje da Makedonija i spomenute države mnogo toga zajedničkog što ih još više upućuje jednu na drugu. Međusobna uspješna privredna i sveukupna suradnja između država regije kojoj pripada i Makedonija, kao i države Jugoistočne Europe, omogućit će, olakšati i ubrzati razvoj suradnju s državama-članicama EU, a u dogledno vrijeme i definitivno njihovo uključenje u stalno članstvo ove značajne ekonomske integracije. Štoviše, analize upravo pokazuju i potvrđuju da se unapređivanje suradnje Makedonije sa susjednim državama, te državama koje pripadaju regiji, a naročito s državama-članicama EZ, odnosno EU, kao i razvijanje ekonomskih odnosa i odnosa razmjene roba i usluga predstavlja nužnost, kao i preduvjet za uspješnije i ubrzanije integriranje u razvijenu europsku ekonomiju.

Bez sumnje, EU danas, u odnosu na vrijeme prije osamostaljenja Makedonije u suverenu i nezavisnu državu, predstavlja njezinog najvećeg vanjskotrgovinskog partnera. To EU čini značajnim (ako ne i ključnim) faktorom perspektive i daljnjeg razvoja nacionalne ekonomije Makedonije. Cjelovita integracija Makedonije u EU trebala bi predstavljati usmjereno opredjeljenje bez alternative.

Kao najveći vanjskotrgovinski partner Makedonije, EU danas predstavlja faktor od iznimnog značenja za perspektivu daljnjeg razvoja nacionalne politike i nacionalne ekonomije Makedonije. Makedonija je danas strateški opredjeljena za potpuno i cjelovito integriranje u EU, a svijest o tom opredjeljenju je sazrela u svim područjima života i rada u Makedoniji. Nacionalno zakonodavstvo Makedonije sve se uspješnije usklađuje s važećim zakonodavstvom na teritoriju država-članica EU. Istina, taj proces je dugoročan, ali se ta zadaća mora ispuniti, jer će se samo na taj način stvoriti preduvjeti za konačno integriranje Makedonije u EU.

Literatura

- Alen Leroa, "Stabilizacijata na Makedonija i integracijata vo Evropa", *Evrodijalog – spisanije za Evropski prašanja*, 3/2003, 7-14.
- B. Blaževski, *Ostvaruvanja i projekciji na izvozot na Republika Makedonija*, Skopje, 2000.
- B. Zelenkov, *Ekonomskata kriza i reformite vo Republika Makedonija*, Skopje, 1997.
- C. Hill & K. E. Smith, *European Foreign Policy – Key documents*, London and New York, First published 2000 by Routledge 11, New Fetter Lane, London EC4P4EE
- D. Kiarini (Donato Chiarini), "Evropskata unija e proces što trae", *Evrodijalog – spisanije za Evropski prašanja*, 6/2003.
- Nacionalna strategija za ekonomskiot razvoj na Republika Makedonija – razvoj i modernizacija*, Makedonska akademija na naukite i umetnostite, Skopje, 1997

- R. Zarevski, "Politikata na Republika Makedonija, vo trgovijata so EU", *Evrodijalog – spisanije za Evropski prasanja*, 2/2003.
- Strategija za izvoz na Republika Makedonija*, Skopje, 1999.
- T. Džunov, "Sukcesijata na državite, državjansvoto i noviot praven poredok na Republika Makedonija", *Godišnik PF*, Skopje, 1992-1993.
- T. Slaveski, *Makedonska ekonomija vo tranzicija*, Skopje, 1995.
- Verica Hadži-Vasileva Markovska, "Konkurentnosta na makedonskite pretprijetija i izvozot vo EU", *Evrodijalog – spisanije za Evropski prasanja*, 2/2003.
- V. Kandikjan, B. Pendovska. T. Grozdanovski, *Ekonomskite odnosi so Evropska unija – Tendenciji i perspektivi*, Skopje, 1995
- Ustav Republike Makedonije, *Služben vesnik na Republika Makedonija*, 52/1991
- Sporazum o suradnji između Makedonije i Europske zajednice od 20. lipnja 1996. godine, *Služben vesnik na Republika Makedonija – Međunarodni dogovori*, br. 37/1997.
- Sporazum o prometu, *Služben vesnik na Republika Makedonija – Međunarodni dogovori*, br. 37/1997.
- Sporazum o tekstilnim proizvodima, *Služben vesnik na Republika Makedonija – Međunarodni dogovori*, br. 35/1998.
- Sporazum o pridruživanju i stabilizaciji između Makedonije i Europske unije* od 10. travnja 2001.
- Godišnji izveštaj*, Narodna banka Republike Makedonije, Skopje, 2001.
- Godišnji izveštaj 1997*, Narodna banka Republike Makedonije, Skopje, 1998.
- Godišnji izveštaj 1998*, Narodna banka Republike Makedonije, Skopje, 1999

Summary

The EU, as the biggest foreign trade partner of Macedonia, represents an extremely significant factor for prospects of further development of national politics and national economy of Macedonia. Macedonia has committed itself to full and complete integration into the EU and that can be felt in all spheres of life and business in Macedonia. National legislation of Macedonia is undergoing a successful process of adjustment to the legislation which is in force in the EU member-countries. Even though the process is long-term, the task must be accomplished because preconditions for final integration of Macedonia into the EU can only can be created in this way.